

A szakmunkástanulók olvasmányai

A szakmunkástanulók 175 ezer fős tábora olyan sajátos rétegét képviseli ifjúságunknak, amelynek olvasóvá nevelésével kiemelt feladatként kell foglalkozniuk a könyvtáraknak. Olvasóként való megnyerésük, a rendszeres olvasásra való rákapatásuk már önmagában is nagy feladat, ennél azonban sokkal nehezebb, bonyolultabb, sok türelmet és különleges pedagógiai módszereket igényel a feladat második része: izlésük formálása, esztétikai érzékük és igényük fejlesztése, a személyiségük kiteljesedését szolgáló igazi értékek olvasásának megkedveltetése.

A III. országos könyvtárügyi konferencia tézisei és a szekcióülési referátumok is utalnak a probléma fontosságára. Megállapítják, hogy „A munkás- és parasztfiatalok olvasási igényeinek mértéke és színvonala komoly gondot jelent. Még a művelődés iránt legfogékonyabb szakmunkástanulók olvasási kultúrája is elmarad a kívánatos szinttől... Ha elfogadjuk, hogy az ipari tanulók olvasási karaktere alapján következtetések lehet levonni a jövőendő munkásság olvasási kultúrájára nézve, az előrejelzés nem túlságosan biztató... A szakmunkástanulók olvasási kultúrájának problémái részben a szakmunkástanulóknak nyújtott általános képzés igen szűk lehetőségeiből, részben a tanulóknak az általános iskolából hozott gyengébb felkészültségéből és alacsonyabb szintű művelődési igényeket tükröző egyéni érdeklődéséből fakadnak. A szakirányú képzés során sem az általános, sem a szakmai képzés nem igényli még a tanulók olvasmányait, holott a kétoldalú képzés a rendszeres olvasást még inkább megkövetelné, éppen az általános és szakműveltség összekapcsolása érdekében.”

A szakmunkástanulók olvasóvá nevelése

A szakmunkástanulók képzését az 1969. évi VI. törvény szabályozza. Korszerű szakmai és általános műveltséggel rendelkező, szocialista világnézetű és erkölcsű szakemberek nevelésében jelöli meg a képzés célját, és azzal is kifejezésre juttatja a feladat fontosságát, hogy a szakmunkásképző iskolákat középfokú oktatási intézményekké minősíti. Ezekben az iskolákban azonban mások a lehetőségek és a körülmények, s ebből fakadóan bonyolultabbak a pedagógiai problémák, nehezebben valósíthatók meg a nevelési célok, mint az egyéb középfokú intézményekben.

Az olvasóvá nevelés, amelyben a könyvtárak is közreműködnek, elsősorban az iskolai irodalomtanításra hárul. A szakmunkásképző iskolák (B tagozat) számára kiadott *Tanterv és utasítás* — egyebek között — abban jelöli meg az irodalomtanítás feladatát, hogy az általános iskolában szerzett ismeretek felelevenítésével és megközelítően azonos szintre emelése után, újabb olvasmányélmények nyújtásával szerettesse meg az irodalmat, ébressze fel az olvasmányélmények iránti igényt, az önművelés vágyát és képességét a tanulóknak. Kiemelt feladatként szerepel az olvasás megszerettetése, irodalmi élmények nyújtása, az önálló ítéletalkotás és az irodalmi ízlés fejlesztése, az önművelés igényének felkeltése, az irodalmi művek világnézeti és esztétikai nevelőhatásának maximális kiaknázása — a 14—17 éves életkornak megfelelően.

A könyvtári célokkal tökéletes összhangban álló feladatok kimondatlanul is megkívánják a könyvtárak létét és közreműködését, sőt akkor sem esünk túlzásba, ha azt mondjuk, hogy a célok elérése, vagy akárcsak megközelítése is lehetetlen a könyvtárak közreműködése és munkája nélkül. Hogy miért, arra az irodalomtanítására fordítható iskolai órák száma önmagában is magyarázatot ad. Irodalmi olvasmányok, irodalomelméleti ismeretek és fogalmazási ismeretek tanítására a tanterv az I. osztályban 13 [!], a II. és III. osztályban pedig 44—44 órát irányoz elő egy évre. Ennyi idő alatt kell megoldani az új anyag feldolgozását, az évközi és az év végi ismételéseket, a dolgozatok írását és javítását, a színházi előadásoknak, a látott filmeknek és a tanulók magánolvasmányainak a megbeszélését. (Ez utóbbira évi 2 órát irányoz elő a tanterv.) Az I. osztályban a főfeladat az olvasási kedv felkeltése, jobb esetben ébrentartása, s ezzel együtt a különböző általános iskolákból érkezett, különböző felkészültségű és képességű (általában 2-es, 3-as bizonyítványú) tanulók ismereteinek megközelítően azonos szintre fejlesztése. Már amennyiben 13 óra keretei között beszélni lehet fejlesztésről.

Hát még ha a csekély óraszám mellett a módszertani utasításnak azt a részét is számításba vesszük, amely szerint: „Figyelmen kívül nem hagyható tényező az irodalomoktatás módszere szempontjából az, hogy a szakmai tárgyak elméletével és gyakorlatával a tanulók maximális mértékben igénybe vannak véve, érdeklődésüket, idejüket úgyszólván egészében leköti... Az irodalomoktatásnak olyan módszerekkel kell folynia, amelyek nem eredményezik a tanuló további megterhelését egy újabb *tantárgy* tanulnivalóival. Ez azt jelenti, hogy az irodalomtanításnak el kell érnie: a

tanulók már az órán sajátítsák el alapelemeiben az anyagot a feldolgozásban való aktív részvétel útján.”

Ezek a körülmények — az egyéb okok felsorolása nélkül is — megvilágítják, hogy miért kell kiemelt feladatként foglalkoznunk — az iskola segítőtársaként — a szakmunkástanulók irodalmi nevelésével. Egyben figyelmeztetnek arra is, hogy a szakmunkástanulókat nem lehet egy kalap alá vonni az egyéb középfokú intézmények tanulóival. Megítélésükben, értékelésükben, olvasási kultúrájuk vizsgálatában stb. más mércét kell alkalmaznunk, és a velük való foglalkozás tartalmi és módszerbeli problémái is egészen más jellegűek.

Kéves konkrét adatunk van a szakmunkástanulók műveltségéről, olvasási kultúrájáról, arról, hogy milyen arányban olvassák a valódi irodalmat, s mennyien vannak azok, akik még egyáltalán nem olvasnak, vagy egyelőre a giccek és a krimik olvasótáborát növelik. A Központi Statisztikai Hivatal 1962-es felmérésében (Mit olvasunk?) azonos csoportban szerepelnek a középiskolások és az ipari tanulók, ezért ezek az adatok csak erős módosítással vonatkoztathatók a szakmunkástanulókra. A könyvtárosok gyakorlati tapasztalataihoz sokkal közelebb állnak *Alexa Károly* adatai, amelyeket egy építőipari szakmunkástanuló iskolában végzett felmérés alapján a Népszabadság 1969. évi 180. és 181. számában ismertetett. Bár a társadalmi háttér, a családi környezet, az általános iskolai tanulmányi eredmények, a munkahelyi viszonyok stb. őszinte feltárásával a vizsgálatannak látszó kép okait is megvilágította, mégis voltak, akikben ellenérzéseket váltottak ki megállapításai; az építőipari tanulókról általa festett képet is túl sötét tónusúnak találták, s egyáltalán nem tartják helyesnek ezeknek az adatoknak a többi szakmára való általánosítását. Egy bizonyos: *Alexa Károly* vizsgálatának eredményei a cikk címének megfelelően valóban figyelmeztető adatok.

A Veszprémi Megyei Könyvtár munkaprogramja keretében 1970. novemberében a Várpalotai Városi Könyvtárban is megvizsgáltuk a szakmunkástanulók olvasmányait. Vizsgálatunk nem hasonlítható *Alexa Károly* széles körű kérdőíves felméréséhez, inkább csak „próbafúrásnak” tekinthető, adatai is csak jelzés értékűek, hiszen a vizsgálódás kizárólag arra szorítkozott, hogy szakmunkástanulók olvasóink egy hónap alatt milyen könyveket kölcsönöztek. Egy szempontból azonban előnye is van a kérdőívre adott válaszokkal szemben: nem érvényesült a szépet mutatni akarás, a kérdőívek válaszaiban gyakran előforduló iskolaízü közhelyek helyett a kölcsönzött könyvek alapján tudtunk némi képet alkotni olvasmányaikról, érdeklődési körükről és ízlésükről. Felszínre jöttek olyan negatívumok, amelyeknek a hangsúlyozásával igazolni lehetne a sötétenlátást, ugyanakkor azonban olyan pozitívumok is, amelyek nemcsak a sötét színeket oldják, hanem olyan kedvező jeleket is tükröznek, amelyek a kedvezőtlen társadalmi háttér, a felkészültségi hiányosságok stb. figyelembevételével jelentősebbnek tarthatunk a negatívumoknál.

Könyvtárunknak a vizsgálat időszakában 381 szakmunkástanuló olvasója volt, összes olvasóinknak 13,6%-a. Szakmájukat tekintve mélyfűrő, gázszerező, elektrolakatos és építőipari tanulók csaknem azonos arányban, és sokkal kevesebb, mindössze 3%-nyi a vājártanuló. A 381 tanulóból 25 a „bennszülött”-nek tekinthető helybéli, a döntő többség (356) kollégiumban lakik; az ország különböző részéből, zömmel alföldi falvakból, tehát művelődési szempontból hátrányos környezetből került az iskolába. Műveltségi színvonaluk a kivételnek számító 20—25%-tól eltekintve alatta marad a gimnáziumba kerültek színvonalának, sőt vājártanulónak ebben a tanévben — jelentkezők hiányában — külön engedéllyel már olyanok is bekerülhettek, akik nem végeztek el az általános iskola nyolc osztályát.

Néhány, Budapestről és egyéb nagyobb településről származó tanuló kivételével nagyobb könyvtárral, sőt sokan „a könyvtárral” is itt találkoztak először életükben. Könyvtári olvasóvá válásukban fontos szerepe van az iskola és a könyvtár jó kapcsolatának. Évrol évre különös gonddal foglalkozunk a beiratkozó tanulókkal. Az általános tudnivalókkal, a könyvtár szabályaival, rendjével, a könyvek elhelyezésével stb. való megismertetésük mellett elég sok időt töltünk azzal, hogy megtanítsuk őket az olvasóterem használatára, a lexikonok és a különböző kézikönyvek kezelésére. Kölcsönzés közben is igyekszünk segítségükre lenni a könyvek kiválasztásában. Általános tapasztalatunk azonban, hogy míg az olvasóteremben szívesen fogadják, sőt kéri a segítséget, kölcsönzés közben többségük sokkal szívesebben elviszi a kollégiumi hangadók által ajánlott, vagy a képregényekből, képeslapokból stb. ismert könyveket, mint azokat, amelyeket a könyvtárosok ajánlanak. Az elmúlt tanévben előfordult az is, hogy a válogatott ponyvák kész listájával jöttek a könyvtárba, s amikor érdeklődünk; miért éppen ezeket a könyveket keresik, kiderült, hogy az egyik nevelőtáncár jószándékú intézkedése éppen ellenkező hatást ért el: felsorolta nekik azokat a könyveket, amelyeknek az olvasását nem tartja kívánatosnak, s ezzel valóságosan felcsigázta érdeklődésüket a „tiltott” könyvek iránt.

Olvasási aktivitásuk nagyon jónak tekinthető. A beiratkozott 381 tanulóból noverem folyamán 311 kölcsönzött, tehát a szakmai gyakorlat miatt távollévőkön kívül mindenki. Olvasótermünk legszorgalmasabb látogatói is közülük kerülnek ki, vannak olyanok, akik szabad idejük jó részét a könyvtárban töltik. Magatartásuk ellen évek óta semmi kifogás nem volt. Ezek önmagukban is kedvező jelenségek. A 311 tanuló a vizsgált időszakban 753 könyvet kölcsönzött, egy-egy tehát átlagosan 2,4 kötetet. Az olvasott könyvek nagy szóródást mutatnak, a 753 kölcsönzés 539 műből adódik, egy-egy művet tehát átlagosan 1,3 esetben kölcsönöztek. Ez érdeklődésük változatosságát, bizonyos fokig kialakulatlanosságát mutatja, de abból is adódik, hogy a legkeresettebb könyveket nem találták bent a könyvtárban, s hasonlót vittek helyette.

Az olvasott könyvek megoszlása

Szépirodalom	598	79,5%
Shak- és ismeretterjesztő	155	20,5%

A szak- és ismeretterjesztő irodalomból

általános	4
társadalomtudomány	28
természettudomány	12
alkalmazott tudomány	46
művészet, sport	30
irodalom	16
földrajz, útleírás	19

A szak- és ismeretterjesztő könyvek 20,5%-os aránya jónak mondható és tovább javítja ezt az arányt, hogy ennek mintegy háromnegyede egyértelműen hasznosnak minősíthető könyv. Legnagyobb a választott szakma jobb elsajátítását segítő könyvek (alkalmazott tudomány) olvasottsága, s ide sorolhatók a természettudományos könyvek többségét kitevő matematikai és fizikai művek is. Kedvezőnek tartom, hogy csaknem annyian kölcsönöztek irodalomtörténetet és irodalmi tanulmányokat, mint útleírást. A társadalomtudományi könyvek között a 28-ból 6 bűnügyi, lényegében tehát krimipótlék, a többi azonban a fiatalok egy részének komoly érdeklődését tanúsítja. Vannak pl. akik következetesen birkóznak a filozófiával, mások a lélektanral, vagy komoly közgazdasági könyvekkel. A művészet-sport csoportjában azonban kizárólag csak könnyűzenei és sportkönyvek szerepelnek, vagyis a vizsgálat hónapjában egyetlen értékes művészeti könyvet sem kölcsönöztek. A szakkönyvek olvasottságáról alkotott kép teljességéhez hozzátartozik az a már említett jelenség, hogy olvasótermünk legszorgalmasabb látogatói, a lexikonok, a különböző kézikönyvek, albumok leggyakoribb lapozgatói a szakmunkástanulók közül kerülnek ki. Érdekesként említhetem, hogy különösen nagy előszeretettel keresik a szülőfalujuk történetére, életére vonatkozó munkákat.

A szépirodalmi művek minősége

A kölcsönzött könyvek 79,5%-át kitevő 598 szépirodalmi művet minőség szerint hat csoportba soroltuk. Az ilyen besorolás persze erősen vitatható, mert vannak olyan művek, amelyek a színvonalas szépirodalom és a színvonalas kalandos irodalom csoportjába egyaránt beillenek, másrészt arra sincs biztos recept, hogy a színvonalas és a színvonalatlan lektűr között hol a határ. A mérce emeléseivel vagy alábszállításával az egyes csoportok arányai változhatnak. Én pl. Passuthot még a színvonalas lektűrhez soroltam, Berkesi, Szilvási, Rejtő viszont, s mindazok, akik még ezt a színvonalat sem érik el, az érték nélküliek kategóriájába kerültek. Az általam alkalmazott mérce szerint a következő a kölcsönzések megoszlása:

	Kötet	A kölcsönzött szépirodalom-ból	
		Az összes kölcsönzésből	Az összes kölcsönzésből
százalék			
Színvonalas szépirodalom (klasszikus és mai)	135	22,4	17,9
Színvonalas kalandos irodalom	81	13,8	10,8
Színvonalas lektűr	114	19,1	15,2
Fantasztikus regény	47	7,8	6,3
Bűnügyi és kémregény	82	13,8	10,9
Egyéb, irodalmi érték nélküli munka	139	23,1	18,4
Összesen:	598	100,0	79,5

Ha a táblázat adatait a kívánatosnak tekinthető színvonalal hasonlítjuk össze, kedvezőtlen a kép, hiszen az összes kölcsönzésből csak 17,9%, és a kölcsönzött szépirodalomból is mindössze 22,4% a klasszikusok és a mai írók színvonalas alkotása. Helytelen úton járnánk azonban, ha ezt a módszert választanánk. Az értékelésnél számításba kell vennünk az egyéb rétegekre jellemző adatokat, s azt, hogy itt fiatalokról van szó, akiknek természetes életkori sajátossága a romantika, a kaland, az izgalmas élmények keresése. Azt is, hogy kezdő olvasókról van szó, akiknek nagy része most olvassa el azokat a könyveket is, amelyeken mások már általános iskolás korukban túljutottak; sokan pl. még a meséskönyvekkel is most ismerkednek. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy többségüket a körülmények hátráltatták a fejlődésben, képzettség és sokan képesség dolgában sem állnak még azon a színvonalon, hogy a nagy klasszikusok és a legjobb mai írók műveinek értő olvasói legyenek, ehhez még a legtörekvőbbeknek, a legjobb szándékuaknak is végig kell járniuk az értő olvasóvá válás lépcsőfokait, amelyet az iskolai tanterv is csak a III. osztály végére kíván meg. És nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy többségük számára a szakmunkástanulói válás, a kollégiumba kerülés előrelépést, néha társadalmi ugrást jelent, ösztönösen igyekeznek asszimilálódni, a városi fiatalokhoz hasonlóvá válni, s ehhez a „dörzsöltebb” hangadóktól, főként azonban a tömegkommunikációs eszközöktől kapják az eszményképeket, az irányítást, s ez nem a jó könyvek olvasására, hanem a táncdal és a krimi színvonalhoz adja a legerősebb ösztönzést. Ha ezeket a tényezőket szem előtt tartva vizsgáljuk a táblázat adatait, már korántsem olyan kedvezőtlen a kép.

A színvonalas szépirodalom mellett egyértelműen hasznos olvasmánynak kell tekintenünk a szakirodalmat, s a kettő együtt már 38,4%. Az sem jelent megalkuvást, ha a színvonalas kalandos művet és a színvonalas lektürt is ehhez a csoporthoz vesszük, s így már 64,4% a hasznos és még irodalomként elfogadható könyvek aránya. Bár irodalmi értékük kevés, vagy jóformán semmi, bizonyos szempontból nem kárhoyzathatjuk a fantasztikus könyvek olvasását sem, tehát olvasmányaiknak csak 36,9%-a az egyértelműen színvonalatlanok és értéktelenné tekinthető krimi és egyéb ponyvapótlék, sőt a fantasztikus könyvek csoportjával együtt is csak 44,7%.

Az olvasókat is csoportosítottuk aszerint, hogy milyen könyvet kölcsönöztek. Hátrózottan megállapíthatók három típus körvonalai. Vannak, akik — feltehetően tudatosan — csak jó, vagy csak könnyűfajlsúlyú könyvet kölcsönöznek, s a kettő között helyezkedik el a kialakulatlan véleményű ingadozók népes tábora.

Csak szakirodalmat kölcsönzött	11,9%
Csak színvonalas szépirodalmat	16,5%
Színvonalas szépirodalmat szakkönyvvel együtt	11,3%
Színvonalas szépirodalmat lektűrrel együtt	25,3%
Lektürt szakkönyvvel együtt	11,9%
Csak lektürt és egyéb értéktelent	23,1%
	100,0%

A tudatos olvasónak tekinthető két csoport közül az egyikbe azok sorolhatók, akik csak szakirodalmat, vagy csak színvonalas szépirodalmat kölcsönöztek, illetve ezt a kettőt vegyesen. Arányuk 39,7%. A másik „tisztá” típusnak a csak színvonalatlan szépirodalmat kölcsönzők tekinthetők, arányuk 23,1%. Azoknak az aránya, akiknek az olvasmányai között tisztán, vagy értéktelennel vegyesen a hasznos könyvek előfordulnak, 76,9%. Azoknak az aránya pedig, akiknek olvasmányai között tisztán, vagy értékessel vegyesen a lektűrök és egyéb ponyvapótlékok megtalálhatók, 60,3%.

Érdemes ezt összehasonlítani Tánccos Gábor felmérésének adataival, amely szerint „Érettségizetteink 64%-ának napi olvasmányai között szerepelnek kizárólag vagy valamilyen kombinációban a lektűr-bestseller kategória ilyen divatolvasmányai.” Sőt 48%-uk még kedvelt könyveként is ilyeneket említett. (Tánccos Gábor: Mit olvasnak a fiatalok? 1970. Tankönyvkiadó.) A szakmunkástanulóknál sem rosszabb, sőt 4,1%-kal jobb tehát az arány, mint az érettségizettekénél! Vagyis nem szakmunkástanuló problémáról van itt szó, hanem sokkal szélesebb körben érvényesülő társadalmi tünetről.

Könyvek és írók népszerűsége

Egyszeri kölcsönzések alapján nem lehet hiteles képet alkotni arról, hogy milyen könyvek és az írók közül kik a legnépszerűbbek, figyelemre érdemes jelzéseket azonban így is kaphatunk. Vizsgálatunk adatai ilyen szempontból nagyon kedvezőtlenek. Az 598 szépirodalmi könyv 412 műből adódik. Egy művet kölcsönöztek nyolcszor, hatot ötször, tizenhatot négyszer, tizenhatot háromszor, hetvenkettőt kétszer, háromszázat pedig egyszer. A legtöbbször kölcsönzött könyvek:

May, Karl: Winnettó	8 kölcsönzés
Dumas, Alexandre père: A három testőr	5 kölcsönzés
May, Karl: Az inka öröksége	5 kölcsönzés
Radnóti Miklós összes versei	5 kölcsönzés
Reid, Mayne: A fehér törzsfőnök	5 kölcsönzés
Rejtő Jenő: A boszorkánymester	5 kölcsönzés
Rejtő Jenő: A szőke ciklon	5 kölcsönzés

Lényegében nem változna a minőség és az összetétel a 17 négyszer kölcsönzött mű felsorolásával sem. Az ötször kölcsönzött könyvek közül valósággal kilóg Radnóti, a négyszer kölcsönöztek közül pedig Shakespeare, mindkettőre van azonban magyarázat: Radnóti nevét viseli az iskola KISZ szervezete s az emlék-est rendezéséhez vitték a verseket, Shakespeare-t pedig kötelező olvasmányként. Ennek a kettőnek a kivételével a legtöbbszór olvasott 24 könyv között még mutatóba sem találunk a magyar és a világirodalom klasszikusaiból vagy jelentős mai alkotásaiból.

Nem sokkal jobb a helyzet akkor sem, ha az írók népszerűségi listáját vizsgáljuk. A kölcsönzött 598 könyv 286 író műve, s ezek közül a következők műveit vitték legtöbbször:

Rejtő Jenő 35	Christie, Agatha 9
Verne, Jules 19	Jókai Mór 9
May, Karl 17	Reid, Mayne 8
Dékány András 16	Berkési András 7
Dumas, Alexandre père 14	Hunyadi József 7
Cooper, Fenimore 12	Lem, Stanislaw 7

Felhozhatjuk mentő érvként, hogy fiatalokról van szó, természetes tehát, hogy a kalandos könyvek írói a legolvasottabbak, de ez a lista még akkor is csalódást kelt. A legszembetűnőbb Rejtő vitathatatlan elsőse, bár még így sem fejezi ki a keresetségi arányát. Ha több Rejtő könyvünk lenne, még nagyobb arányban vezetne a listán, olyasféle valami ez a Rejtő imádat, mint a divathóbortok vagy a tömegjárványok, amelyek megjelennek és úrrá lesznek azokon, akiknek az ízlése vagy a szervezete gyenge és nem elég ellenálló. Azaz mégsem olyan: mert azok jönnek és a hetek, hónapok múlásával együtt el is tűnnek, ez azonban makacsul tartja magát. Igaz, hogy egyesek — köztük még neves irodalmárok is — Rejtőnek a magyar klasszikusok, leszűrtve: a magyar humor klasszikusai között keressélik a helyét, sokkal közelebb járunk azonban az igazsághoz, ha a Rejtő könyveket annak tekintjük, ami a lényegük, s aminél első megjelenésük alkalmával sem kaptak nagyobb rangot: ponyvának vagy legjobb esetben ponyvapótléknak. Az bizonyos, hogy a fiatalok nem a ponyva paródiájaként, hanem ponyvaként olvassák.

Szembetűnő az is, hogy a nagyon népszerű indiános könyvek közül az alacsony színvonalú May könyveket csaknem másfélszer annyian olvasták, mint Coopernek, a műfaj klasszikusának jóval több példányban meglevő műveit. A magyar klasszikusok közül egyedül Jókai szerepel a népszerűségi listán, a 7—8. helyet foglalja el negyeddannyi olvasóval, mint Rejtő. Voltak, akik néhány évvel ezelőtt a különböző felmérések eredményeinek láttán azon fanyalogtak, hogy még mindig Jókai a legnépszerűbb író. Most erről már nem nagyon beszélhetünk, arról azonban annál inkább, hogy kik és mik kiket és miket szorítottak hátra a népszerűségi listán, s ez bizony egyáltalán nem valami vigasztaló.

A népszerűségi lista természetesen nem ad hű képet arról, hogy kiknek a könyveit olvassák, hiszen a 286 író között a magyar- és a világirodalom számos rangos írója is megtalálható, az értékes művek többségét azonban kevesebbszer, a legtöbbet csak 1—2 esetben kölcsönözték. Ha a jó írók népszerűségi listáját is elkészítjük, a következő sorrend alakul ki:

Jókai Mór 9 kölcsönzés	Fekete Gyula 3 kölcsönzés
Móricz Zsigmond 5 kölcsönzés	London, Jack 3 kölcsönzés
Radnóti Miklós 5 kölcsönzés	Remenyik Zsigmond 3 kölcsönzés
Rideg Sándor 4 kölcsönzés	Sienkiewicz, Henryk 3 kölcsönzés
Shakespeare, William 4 kölcsönzés	Zola, Emile 3 kölcsönzés

És folytathatnám a sort — hogy csak példaként említsek néhányat — Asturias, Balzac, Csehov, Darvas, Dürrenmatt, Fejes, Galsworthy, Gide, Hemingway, H. Mann, Puskin, Seghers, Szerafimovics, Szimonov, Tagore stb. nevével. Meglepőnek tűnhet Remenyik Zsigmond olvasottsága, ennek azonban megvan a maga története. Az egyik fiútól, akinek a törzslapján láttam, hogy Dormándon született és ott van az állandó lakhelye is, megkérdeztem, tudja-e, hogy egy híres író is született a falujában? Persze nem tudta, meséltem hát az író kalandos életéről s a fiú azóta nemcsak olvasója, hanem népszerűsítője is „földijének”. Ezt csak arra említtem meg példaként, hogy milyen apróságoktól függhet: kit és mit olvasnak.

Ha jellemzőnek tekinthetjük a tanulók ízlésére, érdeklődésére azt, hogy kik a legtöbbet olvasott írók, legalább ennyire jellemzőnek tarthatjuk azt is, hogy kiknek a műveit nem olvassák. Nem akarok — nem is lehet — erről teljes listát adni, néhány példát azonban érdemes megemlíteni. Ami a legmeglepőbb: egyetlen Gárdonyi és Móra könyvet sem kölcsönöztek, Mikszáthot is csak egyszer. Nem kölcsönöztek Babits, Kaffka, Kosztolányi, Krúdy, Nagy Lajos, Tersánszky, Veres Péter, Illyés, Németh László, Déry Tibor, Illés Béla, Lengyel József, Dickens, Dosztojevszkij, Flaubert, France, Gorkij, Hugo, Th. Mann, Solohov, Stendhal, Tolsztoj könyveiből sem, és említhetnék még jónéhányat a könnyebben olvasható és érthető írók közül is.

A versek olvasottsága 2,2%, mindössze 13 verseskönyv forgott. Radnóti 5, Kassákot, Majakovszkijt, Tompa Lászlót 2—2, Adyt és az Auróra c. antológiát pedig 1—1 esetben. Tompa László verseinek kölcsönzése nyilván összefüggésben van a hasonló nevű színész ez időben tartott előadójával.

Érdekességként lehet megemlíteni, hogy 18-an kölcsönöztek meséskönyvet, feltehetően most pótolják a gyermekkorban elmaradt meseolvasást, most jutottak el az olvasóvá válás első lépcsőjéig.

Ennyit az adatokból. A kibontakozó kép alapján — a kedvező vonások ellenére — nem lehetünk túl derűsek. Nagyon jó, hogy a szakmunkástanulók jelentékeny része rendszeres, sőt szorgalmas könyvtári olvasóvá válik, olvasási gyakorlatra tesz szert, megismerkedik az olvasás örömeivel, a könyvtár használatával és az abban rejlő lehetőségekkel. Az viszont már nem jó, hogy olvasmányainknak mintegy fele az irodalommalatt művekből kerül ki, nem alkalmas arra, hogy igazi művészi élményt adjon. Vannak, akik azt vallják, hogy az olvasás megkedveltetése szempontjából ez is hasznos. A könyvtárügyi konferencia anyaga is megemlíti ezt a problémát, de az állásfoglalástól tartózkodik. En azok oldalán érzem és sejttem az igazságot, akik szerint száz lektűr vagy ponyva ösztönözhet a százegyedik elolvasására, de ezer ponyva vagy lektűr sem válhat az igazi irodalom olvasásának előiskolájává, nem vezet el a művészi irodalom értéséhez és élvezéséhez, sőt a felszínes olvasásra való rászoktatással egyenesen akadályozójává válik az igazi művészi élmény befogadásának.

Egy azonban bizonyos: ha hiszünk a jó irodalom nevelő, nemesítő emberformáló hatásában, hinnünk kell a rossz irodalom kártékonyágában is. Az bizonyos, hogy a ponyvák és lektűrök semmitmondó frázisokkal telített, szintelen, ízetlen, primitív, alpáriasságok is bőven tartalmazó nyelvvezete szinteleníti, primitivizálja, szegényíti az olvasók nyelvét és ezzel együtt gondolkodását is. Ha ehhez a tartalmilag kifogásolható elemeket: az erőszakot, a gyilkosságot, vagy akár a másik leütésének szinte természetes eseményként jelenlévő motívumait is figyelembe vesszük, számolnunk kell azzal, hogy ez károsan befolyásolja a fiatalok magatartását, jellemének alakulását, még akkor is, ha az erőszak alkalmazása jó ügy szolgálatában, esetleg egy kém, vagy betörő leterítése érdekében történik. Az olvasásra is érvényes az, amit B. Spock amerikai orvos az erőszakos cselekményeket ábrázoló filmekkel és tévé-műsorokkal kapcsolatban állapított meg: „A legújabb lélektani kutatások tanúsága szerint az erőszak látása a felnőtteket is — legalábbis enyhe brutalitásra készíti.” Sokkal inkább érvényesnek tekinthető ez a legfogékonyabb korban levő fiatalokra.

Helytelen lenne, ha a valóságosnál nagyobb szerepet tulajdonítanánk a rossz könyvek ártó hatásának, de az is, ha egyáltalán nem számolnánk vele. Érdemes lenne pl. megvizsgálni, hogy a krimik és a „bunyós” művek olvasásának, nézésének rohamos terjedése milyen összefüggésben van a fiatalok bűnözők számának emelkedésével. Egy nemrégiben megjelent közlemény szerint az elmúlt évben hazánkban a társadalmi tulajdon elleni lopások 65,7%-át, a garázdaságoknak csaknem 80%-át fiatalok ütik és fiatal felnőttek követték el.

Sok egyéb mellett még ilyen érvek is indokolják, hogy nagyon komolyan vegyük a konferencia anyagának ezt a javaslatát: „A könyvtáraknak az iskolákkal karöltve és az iskolák szerepét bizonyos fokig pótolva, már ma is határozottabban kell törekedniük arra, hogy megtanítsák az embereket az értő olvasásra. El kell vezetniük az igazi értékek felismeréséhez azokat, akik egyelőre még a színvonaltalant, a gicszet, a krimit stb. választják az igazi irodalom helyett.”

Háromévtizedes munkám tapasztalatai, csalódásai és illúzióvesztései után nem várok csodákat munkáinktól. Mégis tenni kell, még akkor is, ha igaz a volt Veres Péternek, amikor azt mondta: „Ne legyenek illúzióink, nem fog egyhamar minden ember — bár már majd mindenki tud olvasni, és könyv is juthat mindenkinek — irodalomszerető és értő olvasóvá válni. Nemhogy maholnap, hanem holnapután sem. Még a nemskóra általánossá váló középiskolai műveltség eredményeképpen sem.”

Tennünk kell azokért, akik azzá válhatnak!

Könczöl Imre